

Bartoňková, Dagmar

[Canfora, Luciano. *Storia della letteratura greca*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1991, vol. 40, iss. E36, pp. 145-148

ISBN 80-210-0887-3

ISSN 0231-7915

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/108888>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Antologia anekdoty antycznej, přel. Jerzy Łanowski, Wrocław, Ossolineum 1984, stran XVIII+198.

Jerzy Łanowski nabízí polskému čtenáři již potřetí možnost seznámit se s bohatstvím antického humoru. Jeho vydání antologie antické anekdoty je navíc obohaceno i kresbami, jež pořídil Tomasz Lowicki. J. Łanowski se tentokrát zaměřil na humor méně známých antických autorů, širší čtenářské veřejnosti nespádně dostupných, a jejich anekdoty seřadil v chronologické posloupnosti události či osobnosti, jež inspirovaly vznik antických anekdot - od nejstarších dob řecké historie, přes slavné řecké tragiky, filozofy, přes období helénistické, římskou republiku až k římským císařům a filozofům. Výboru anekdot je předeslán stručný úvod, v němž Łanowski podává nejprve výklad o anekdotě z hlediska filologického i literárně-historického, poté čtenáři seznamuje s autory, jejichž anekdoty překládá. Jde o Athenaia, Stobaia, Aula Gellia, Sexta Aurelia Victoria, Macrobia, Diogena Laertia. Łanowski odvedl práci záslužnou, jež má za úkol čtenáři nejen pobavit ve chvílích oddechu, nýbrž i nevtrávným způsobem poučit o bohatství a pestré škále antické slovesnosti.

Dagmar Bartoňková

Luciano Canfora, *Storia della letteratura greca*. Editori Laterza, Roma-Bari 1986, stran 667.

Potřeba moderního zpracování dějin antické literatury pro pedagogické účely je aktuální nejen u nás (dějiny antické literatury při výuce na vysokých i středních školách zřetelně postrádáme - dobré učebnice Stiebitzovy byly miněny jako příručky pro středoškoláky a od jejich sepsání uplynulo již několik desítek let), ale i v Itálii, zemi s velkou tradicí výuky klasickým literaturám. Canforova *Storia della letteratura greca* je dílo značně obsáhlé a řeckou literaturu nám představuje v celé její komplexnosti, nejde tedy jen o příručku dějin literatury, podle níž by zájemce mohl studovat životopisné údaje a charakteristiky děl jednotlivých autorů.

Po úvodní kapitole (3-13), v níž se hovoří obecně o řecké literatuře a jejich osudech i o tom, jakým způsobem se nám dochovala až do dnešních dob, následuje vlastní výklad. Již letný pohled napoví, že daleko největší pozornost je věnována literatuře tzv. období attického. Výklad o literatuře předcházejících období je tradičně rozdělen do dvou velkých oddílů: na str. 17-56 se probírá archaická epika ve třech pododdílech: *Homérská epika*, *Cykklus a epická tradice*, *Teolog z východu: Hésiodos*. Ve velmi zhuštěné formě hovoří autor o Iliadě a Odysseji, homérskou otázku zkoumá s ohledem na nejnovější literaturu, přičemž právě novým aspektům věnuje důkladnou pozornost. Canfora podrobně informuje zejména o teorii M. Parryho, o níž se opírá většina současných homerologických studií; zajímavá je rovněž pasáž věnovaná homérským básním jakožto historickému pramenu. Na význam, který v řecké literatuře autor přikládá epické tradici po Homérovi, ukazuje zařazení této tematiky do samostatné kapitoly.

Pokud jde o Hésioda, tu za jeden z významných pramenů jeho Theogonie pokládá Canfora akkadskou poému *Enuma Eliš* z poloviny 2. tisíciletí př.n.l. Nesouhlasí s názorem, že by Hésiodos sám patřil mezi aiódy (srov. názor A. Leskyho), vyrovnává se i smněniami jiných badatelů v této otázce.

Na str. 56-101 následuje výklad o archaické lyrice, rozdělený do čtyř kapitol. V 1. kapitole si autor po nastínění společenskohistorického vývoje všimá řeckých jambografů a ezopské bajky. Na tomto místě bychom však očekávali detailnější výklad o původu bajky, v bibliografickém přehledu na str. 594 postrádáme zejména zmínku o studijních španělské školy (Adrados).

Následující, 2. kapitola je věnována politické elegii a celý výklad se počíná Tyrtaiem. Značná pozornost je zaměřena na Solón a Theognida, výklad o Mimmerovi mohl být poněkud sevřenější. Samostatné kapitoly jsou věnovány básníkům působícím na Lesbu a Samu i básníkům sborové lyriky. Zde se zdůrazňuje především fakt, že sborová lyrika byla psána na objednávkou; kapitola sama je nazvána *La Musa „venale“ (prodejná) e itinerante*.

Dostáváme se k nejobsáhlejšímu oddílu Canforových Dějin, nazvanému *Divadlo: potřeba obce* (103-230). Autor se nejdříve věnuje otázce vzniku a vývoje tragédie a komedie z předliterárních forem a bezprostředně poté hovoří o satyrském dramatu v jeho literárním ztvárnění, a to i v klasiků řecké tragédie; tím se výklad o satyrském dramatu v jednotlivých fázích jeho vývoje stává jasnějším a konkrétnějším. Při rozboru klasické antické dramatické tvorby zdůrazňuje Canfora její politickou roli a ukazuje, do jaké míry se zde mohla projevovat svoboda slova a kam až sahala moc cenzury (srov. např. Dekret Morichidův). Instruktivní je i zařazení podkapitoly přinášející číselné údaje týkající se divadel a jejich kapacity. Canfora si totiž všimá nejen autorů dramatických kusů, ale i publika, pro které byly hry určeny, a názorně ukazuje, že athénská polis dosáhla u obyvatelstva takového stupně zájmu, jakého pak již nedocílilo žádné politické zřízení. Vývoj dramatické tvorby klasického Řecka Canfora sleduje spolu s vývojem společenskopolitickým (srov. kapitoly *Aischylos a Themistoklés, Sofoklés mezi Perikleem a Alkibiadem, Euripidés, Antifón, Kritiás*) a snaží se kriticky hodnotit různé sporné otázky (např. v případě Aischylova Prométhea se kloni k teorii zastávající Aischylovo autorství; srov. rovněž Canforův fundovaný přístup k otázce veršovaných interpolací v Oidipovi na Kolóně, v otázce Sofoklovy Antigony apod.).

Netradičním způsobem probírá Canfora dílo Euripidovo, kde zdůrazňuje kritický pohled dramatikův na svět (srov. podkapitoly *Kritika války, Kritika rodinných vztahů, Kritika společenských vztahů, Kritika otrokářství, Kritika demokracie*).

Autorovo zdůrazňování společenské podmíněnosti literatury se promítá i do následující kapitoly, věnované hlavněmu představiteli attické komedie - Aristofanovi. Tato kapitola začíná výkladem o Sókratovi a o Aristofanově vztahu k tomuto filozofovi. Velmi markantně je zde osvětlena političnost a angažovanost Aristofanových her. V závěru oddílu se Canfora věnuje dalším osudům řeckých klasických dramát a seznamuje nás se způsoby, jak se v pozdějších dobách prováděl jejich výběr.

Následující část knihy se obrací k řecké historiografii (233-317). Výklad se počíná Hekataiem z Milétu a soustřeďuje se zvláště na Hérodota, Thúkýdida, Xenofóna, Filista a Theopompa. Především u Thúkýdida a Xenofóna se Canfora zamýšlí nad prameny, z nichž tito autoři čerpali, zajímavé jsou jeho úvahy o Xenofónově vztahu k Athénám. Více místa by si tu však byl zasloužil rozbor děl řeckých historiků z hlediska literárně-uměleckého.

Oddíl věnovaný attickému řečnictví (319-402) se začíná obecněji zaměřeným výkladem o vzniku řečnictví a o jeho funkcích. Zvláštní kapitola je věnována Lýsiovi, další, stručnější kapitola se týká Antifóna a Andokida a po zvláštní kapitole je věnováno Ísokratovi (srov. pojednání *Od logografa k učiteli filozofie: vychovatel politiků*) a výklad o Ísokratově vztahu k Timotheovi a Demosthenovi i jeho následovníkům a odpůrcům. Také tento oddíl je uzavřen stručným pojednáním o způsobu dochování děl antických řečníků v pozdějších obdobích.

Dalším závažným oddílem knihy je výklad o řecké filozofii klasického období (srov. str. 403-452); v práci však postrádáme ucelený výklad o předattické filozofii. Jak již bylo řečeno, výklad o Sókratovi zařadil autor netradičně ke kapitole o Aristofanovi (srov. 196nn.), a tak se oddíl začíná Platónem. I zde je patrná Canforova snaha o jistou originalitu a o přiblížení řecké filozofie současnému zájemci neotřelou formou. Kapitola I. je nazvána *Filozof, který si „špiní ruce“* (mezi filozofy tohoto druhu, to jest teoretiky směřující k aplikování svého učení v konkrétním životě, řadí namátkou vedle Platóna Seneku, ale i Marxe, zatímco Aristotelés nebo Hegel v autorově pojetí svět pouze pozorují a snaží se podat jeho „morfológii“); začíná citátem z tzv. Sedmého listu Platónova z r. 353 př.n.l., o němž se Canfora vůbec při svých výkladech dosti často opírá. Zvláštní kapitolka je věnována Platónovým sicilským pobytům; Platónovu společnost ideálního státu autor označuje jako „utopickou společnost komunistickou“.

Druhá část oddílu věnovaného filozofii je zaměřena na Aristotela a na dědice jeho učení. Soustavný výklad o Aristotelově tvorbě je zde prostoupen konfrontacemi s Platónovým učením, hovoří se i o vztahu Aristotela a Kallisthena. Z Aristotelových následovníků je zvláštní pozornost zaměřena na Theofrasta a Démétria Falérského. Oddíl uzavírá velmi stručné pojednání o aristotelovské tradici. Poněkud nás zamrzí, že v důkladné bibliografii se nesetkáváme se jménem F. Novotného.

Strany 453-509 jsou věnovány helénismu. Před pojednáním o literární produkci tohoto období předchází zsvěcený rozbor společenských poměrů, názorně zachycující velké změny, jež se v té době odehrály. Canfora tu zejména ukazuje na význam práce Droysenovy a snaží se přitom vyrovnat i s Droysenovými kritiky. V souvislosti s výkladem o zakládání nových kulturních center je čtenář informován o helénistických knihovnách a celý výklad ilustruje autorovu snahu ukázat, k jak důležitým změnám došlo v této etapě rovněž v myšlení lidí.

Dílčí kapitola se obírá rozvojem vědy a filozofie (srov. např. výklad o Archimédovi, Eukleidovi, Eratoshenovi aj.), své oprávněné místo zde nachází i výklad o filologických studiích. V závěru kapitoly Canfora zdůrazňuje rozdíly mezi Alexandrií a Pergamem.

Další kapitola, nazvaná *Nová poezie*, podává přehled o helénistické poezii, a to zejména o Kallimachovi a Apollóniovi Rhodském. Canfora zkoumá jejich prameny a ukazuje na osobitý přínos básníků pro římskou poezii. Pozornost věnuje i Theokritovi, prorocké literatuře a dramatikovi Lykofronovi. Výklad o Menandroví a nové komedii je doprovázen úvahou o významu střední komedie, jež bývá některými badateli nedoceňována. Pozornosti zaslouží i pojednání o odlišnosti publika v době Menandrově a v době staré komedie. Zajímavé jsou Canforovy úvahy o Menandrově vztahu k současným filozofům; instruktivně je podána chronologie papyrových nálezů Menandrových komedií. Stručnější poslední kapitola helénistického oddílu se dotýká utopické a historické literatury.

Konečně se dostáváme k poslednímu oddílu Canforových Dějin (511-586), jež se obírá řeckou literaturou římského období. Tento oddíl je rozdělen do devíti kapitol, z nichž prvá, nejobsáhlejší, je věnována historiografii, reprezentované především Polybiem. V hodnocení tohoto autora vychází Canfora z klasického díla Fustelova; zdůrazňuje třídílné konflikty společnosti u Polybia a při této příležitosti se zamýšlí nad smyslem pojmu „demokracie“ u vybraných řeckých autorů. Polybiovu poplatnost Thúkýdidovi osvětluje nejen na terminologické závislosti, ale i na zcela metodologickém postupu autora. Do téže kapitoly je ústrojně vložen i výklad o Eforovi, zatímco Poseidóniovi je právem věnována kapitola zvláštní, v níž Canfora rovněž nastiňuje krizi řecko-římského otrokářského systému.

Následující kapitola je o literatuře židovsko-helénistické (srov. výklad o Filónovi z Alexandrie a o Josefu Flaviovi) a v samostatné kapitole se pak probírá Nový zákon.

Výklad o Plútarchovi začíná Canfora konfrontací názorů na řecko-římskou symbiózu, jak se nám jeví v díle Polybia, Josefa Flavia a Plútarcha. Oceňujeme opět zsvěcené výklady společensko-historického charakteru i zdařilé srovnávání názorů různých badatelů (platí to i o kapitole věnované druhé solistice), avšak opět tu postrádáme důkladnější hodnocení z hlediska literárního, což snad ještě více platí o pasáži věnované Lukriánovi ze Samosaty; to je vzhledem k výjimečnosti tohoto nejstaršího dochovaného představitele menippské satiry nedostatek, který nezeslabuje ani fakt, že se Canfora o „lukriánovské parodii“ stručně zmiňuje v rámci krátkého pojednání o řeckém románu (srov. na str. 578).

Zrod řeckého románu klade ve shodě s moderním nazíráním do helénistického období, probírá literární druhy, jež měly na formování románu vliv (poněkud však přeceňuje vliv historiografie) a vyzdvihuje zejména význam působení Xenofónovy *Kýrúpaideie* (srov. již Ludvíkovského *Řecký román dobrodružný*, Praha 1925). Pseudokallisthenův *Román o Alexandrovi* řadí Canfora do historiografie, Antónia Diogena pak klade bez jakýchkoli pochybností mezi románovou tvorbou. Kapitulu uzavírá úvaha o významu románu pro ranou křesťanskou literaturu. Autor hovoří o starších papyrových nálezech, které přispěly k přehodnocení chronologie E. Rohda, neuvádí však novější papyrové objevy, jež škálu tohoto literárního druhu podstatně rozšiřují.

Závěrečná kapitola Canforových Dějin je věnována řecky píšícím autorům pozdní antiky; stručně se tu hovoří o Marku Antoniovi, Cassiu Dionovi, Herodianovi aj.

Celá rozsáhlá publikace je tištěna na velmi dobrém papíře a každý oddíl je opatřen názornými mapkami, což v dějinách literatury nebývá běžným jevem. Na str. 587-615 je petitem tištěná důkladná bibliografie k jednotlivým oddílům a autorům. Str. 617-647 obsahuje abecední seznam probíraných autorů s hlavními údaji životopisnými a stručnými charakteristikami jejich děl. Přehled italských překladů hlavních autorů je uveden na str. 647-648, na str. 649-661 následuje jmenný rejstřík a na str. 662-667 se nachází obsah předkládané publikace, zahrnující nejen seznam jednotlivých oddílů, ale i jejich podrobné dělení na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. Str. 667 pak obsahuje seznam mapek.

I. Canfora nám předložil důkladný výklad dějin řecké literatury, který je nerozlučně spojen s analýzou společenského dění, svědčící o autorově hluboké znalosti historie řeckého světa, občas také leccos napovídá i o Canforově světovém názoru. Publikace svým rozsahem výrazně převyšuje požadavky kladené na knihy zařazované mezi spisy určené pro školskou potřebu (edizione scolastica). Velmi dobře je kniha promyšlena i po stránce formálního provedení a mohla by obecně sloužit jako příklad vzorného metodologického přístupu při zpracování dějin literatury. Na mysli tu nemám jen znihované již přehledné mapky, které vhodně ilustrují výklady v jednotlivých oddílech, nýbrž i celkovou grafickou úpravu s heslovitými titulky po stranách, chronologické tabulky, a především stručné hesláře s hlavními údaji o jednotlivých autorech (opět graficky vhodně odlišenými) na začátku kapitol či podkapitol, které Canforovi dovolují, aby se věnoval výkladům moderních teorií jednotlivých problémových okruhů, aniž čtenáře zbavuje orientace v různých složitých otázkách.

Canfora v rámci svých výkladů kriticky hodnotí odbornou literaturu a snaží se rovněž uplatnit svá vlastní stanoviska. Leckdy pro svou argumentaci využívá i ukázek z děl řeckých spisovatelů v italském překladu (jsou tištěny petitem, takže se od vlastních výkladů jasně odlišují). Jak jsem to již na konkrétních místech naznačila, v některých jednotlivých případech převažuje v publikaci hodnocení z aspektu historického a důkladnější rozbor literárně uměleckého přínosu toho či onoho autora postrádáme.

Dagmar Bartoňková

Jerzy Łanowski, *Literatura Grecji starożytniej w zarysie*, Warszawa 1987, 216 stran a přílohy.

Zájem o dobré příručky k dějinám antických literatur v Polsku potvrzuje skutečnost, že po vydání knihy *Literatura grecka i rzymska w zarysie*, kterou v roce 1981 publikovaly ve varšavském nakladatelství Państwowe wydawnictwo naukowe Maria Cytowska a Hanna Szelest (srov. mou recenzi v SPFFBU E 32 1987, str. 174-176), vychází ve Varšavě ve stejném nakladatelství v roce 1987 přehled dějin řecké literatury z pera současného předního polského klasického filologa z wrocławské univerzity, Jerzyho Łanowského. Jde o upravené a značně doplněné vydání publikace, jež vyšla poprvé ve Varšavě již v roce 1977, v druhém vydání - jen málo rozšířeném - pak v roce 1979, a to v rámci Dějin evropských literatur pod titulem *Literatura starogrecka*. Podobně jako dějiny řecké a římské literatury od M. Cytowské a H. Szelestové má předkládaná publikace J. Łanowského sloužit širšímu kruhu zájemců o antickou literaturu - nejde tedy o speciální příručku pro studenty klasické filologie. To také ovlivnilo celkovou koncepci práce, neboť autor se soustřeďuje především na ta díla, která měla největší ohlas ve světové literatuře. Łanowski se vypořádává s řeckou literaturou na 157 stranách souvislého textu, jež tradičně dělí do kapitol podle jednotlivých vývojových fází (období archaická 18-53; období klasická 54-128; období helénistická 129-140; období římská a křesťanská 141-158).